

BIDRAG TILL BARA HÄRADS BESKRIVNING

BERÄTTELSE OM BARA HÄRAD
1775

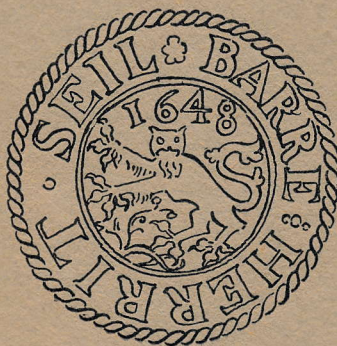
FÖRFATTAD AV

PROSTEN NICLAS OLOF LÖNQVIST,

MED EFTERSKRIFT OCH ANMÄRKNINGAR

UTGIVEN AV

GUNNAR CARLQUIST



BARA HÄRADS HEMBYGDSFÖRENINGSFÖRLAG

BIDRAG TILL BARA HÄRADS BESKRIVNING

BERÄTTELSE OM BARA HÄRAD 1775

FÖRFATTAD AV

PROSTEN NICLAS OLOF LÖNQVIST,

MED EFTERSKRIFT OCH ANMÄRKNINGAR

UTGIVEN AV

GUNNAR CARLQUIST



BARA HÄRADS HEMBYGDSFÖRENINGSFÖRLAG

LUND 1924, AKTIEBOLAGET SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

BERÄTTELSE
OM
BARAHÄRAD
UTI MALMÖ LÄN OCH LUNDS STIFT,
SOM ÄN WARANDE GAMLA PERSONER AF SINA FÖRÄLDRAR OM
DEN FÖRRA TIDEN HÖRT OCH DE SJELFWA I SIN TID SIG BEKANT
HAFWA. HWARUTINNAN SAMMA ORDNING ÄR FÖLGD, SOM
HERR PAGE HOFMÄSTAREN *FRANS WESTERDAHL*
BRUKAT UTI SIN BESKRIFNING ÖFWER VÄSBO
HÄRAD UTI SMÅLAND OCH JÖNKÖPINGS LÄN.

CAP. 1.

Om allmogens humeur och sinnelag.

1:o. Har folcket uti Bara härad, såsom annorstädes på landsbygden, warit mindre belefwat, hwarföre det för butt, högdragit och groft ansedt blifwit; men war likwäl så trofast och ärligen sinnat, att hwad tå på god tro och lofwen med hand och mund försäkrades, än ock utan witne, stod fastare och oryggeligare än skrifteliga förbindelser på denna tiden med flera wittnens underskrift; ty detta war deras symbolum: En man är en man, och et ord är et ord, el:r mans ord är mans ära.

2:o. Har folket warit begärligt efter beröm och ära, hwarföre det på flere sätt sig hedersamt wisat, i synnerhet med gåfwor till kyrckorna, bestående af penningar, altarkläden, mässeskud m. m., hwilket nu sällan skier.

3:o. War det medlidande mot fattige, som då woro få till antalet, hwilcket inhämtas af de så kallade föreköller (en inrättning af en klubba allmogen emellan) att skjutza wanföra, ålderstigne och siuka tiggare ifrån den ena byn till den andra, hwilcket skjutsande gick gård ifrån gård, hela byn igenom; den, som föreköllan hadde, skulle straxt wid tiggarens ankomst sända en stor träskål el:r spann el:r grepekorg gård ifrån gård omkring uti hela byn, att samla allmosor uti; men sedan tiggarehopen odrägeligen tilltagit medelst många lättingars kringstrykande ifrån alla orter, som giort af det, som i början endast warit nödswärck, ett otillbörligt näringsfång, dels till att med tiggeri rikta sig, och dels att tärmed få rundare till-

gång till sin liderlighets understödjande, i det många sålde sina undfångne allmosor af bröd och miöl och förvandlade dem i starka drycker; så är detta tiggares skjutsande på föreköllan, som på några ställen kallas fielen, genom en konungens befallningshafwandes kundgiörelse af d. 21 Jan. 1765 allmogen förbudit wid 10 Dlr smts böter af en hwar, som tärmed beträdes, medan en hwar socken skall försörja sina egna fattiga¹).

4:o. Togo husbönder och matmödrar sin respect noga i agt af sit tjenstefolck och hadde detta ordspråket: De gamla skola ähras, men de unga läras. Tå war tjenstefolcket höfligt och böijeligt, hwartill det mycket bidrog, att husfäderna woro gamla och näppligen öfwergåfwo sina hemman, förän döden tog dem derifrån; ty sade de: det är bättre sjelf hafwa bröd att gifwa andra än tigga bröd af andra. Theraf fölgde, att knapt någon dräng blef hemmansåbo, förän han war öfr 30 inmot 40, ja 50 år gammal elr äldre, och således både hade förtjent sig så mycket, som till ett hemmans mottagande fordrades, och förwärfwat sig kundskap och ärfarenhet det wäl skjöta samt att sjelf alla nödiga redskap förfärdiga. Detta hadde äfwen den wärckan, att drängar och pigor, som årligen förökades till sitt antal, måtte nödgas uti sitt uppförande mot husbondefolcket beskjedl. wara samt trogne och flitige i sitt arbete, så framt de wille goda tjenester åtniuta. Det berättas att husfäderna den tiden sagt: man kan nog hafwa en dräng i sin tjenst uti 7 år elr längre och han är lika skickelig; men när en piga tjenar på ett ställe i 2 år, så är hon alt för gammal i gäre, ty piga bör bytas om hwart år; är hon braf, så kan man låta henne i ett elr två år tjena hos andra och sedan lega henne igen på ett år.

5:o. War allmogen försigtig; ty att den altid måtte hafwa tillgång på tjenstefolck och inga lättingar blifwa landet till tunga, så tilläts inga gatehus i byarna byggas, utan endast för sådana personer, som woro siuka, wanföre, gamla, utlef Wade och till arbete oföre (hwilka hus kallades stackalle stuer), hwaraf skiedde, 1:o att uti många stora byar icke fants ett enda gatuhus, fölgacktel. ei heller något husfolck, som tillika med sine barn öfwerlupo åboarne elr lockade och tubbade deras tjenstefolck och barn till otrohet, upstudsigheet m. m., 2:o att 50 à 60 åra gamla drängar och pigor weste ei annat af än tjena och låta sig med lön efter arbetet åtnöija. Men sedan hemmansåboarna, innan de wäl hunnit 50 års ålder, ju längre ju mera sig det orådet företagit att till sina barn et elr två af dem sina hemman afstå, (och således åstadkommit ett litet hemmans fördelande mellan twenne hushåld, som föga är mer än för ett hushåld tillräckeligt, och det förrän deras unga söner och döttrar fått förstånd och lärt giöra sitt arbete elr hafwa gjenom tjenande förut sig så mycket förtjent, som de kunna mottaga ett hemman med) med det betingande, att barnen skulle bygga hus för dem på hemmanets gatogrund, årligen lämna dem till undantag hela deras listid igenom wissa åckrar på halft elr helt tunneland samt ängar på tre, fyra elr flere lass hö i hwarje wång, af hemmanets ägor; så hafwer antalet på gatehusen efter handen tagit till och förökes dageligen; medan

det sker gemenligen med sådana unga husfäder, som intet förstånd hafwa att bestyra hwad de böra, ei heller äga sielfwe, hwad de till hushållets och hemmanets iståndsättjande betarfwa (utan måste låna något tär och något här samt mot hwart 10 Dlr smts lån årligen lemna långifwaren ett skieppeland landjord i willighet³⁾), som han får beså och bärga, som utgör i willighet af 200 Dlr smts lån 20 skeppeland jord årligen, utom en half dränglön på ett sådant delat hemman, som är 2 skeppeland rågjord, 2 d:o kornjord, 3 d:o hafrejord, tillika med utsädet, utom kläderna, jemte stuta leja), att de efter få års förlopp, sedan de så fördjupat sig i giäld, att ingen credit mer gifs, måste afstå sin hemmansdehl till någon annan, som den emottaga kan. Dock äfwen med wilkor att få bygga sig hus på gårdens gatugrund samt årligen i hela lifstiden niuta undantag af åckrar och ängar af hemmanets ägor i alla 3:ne wångarna. Som nu desse husfolck behöfwa kálhagar, så få de äfwen tillstånd af åboen dem på hemmanets gatuplats inhägna; men som de ofta af snålhet gå in på grannarnas grunder, så låter den ena hemmansåbon efter den andra till dettas förekommande ungt latt folk, som intet gitter tjena, uppbygga hus å sina gatugrunder att här bo, under namn af nödigt arbetsfolck. På detta sättet äro i många byar flere gatehus blifne till, än tär finnas hemman, samt en så stor myckenhet af gathusfolck, att de med sina barn utgiöra en större mängd än hemmansåboarna med alla sina barn och tjenstefolck. Sådana husmän antaga sällan årstjenst, arbeta ej håller gerna för andra, med mindre de få mer än dubbel dagpenning, utan förnöta tiden i lättja, afla barn, stryka omkring i landet med tiggande och föda sig på olofligt sätt. Ja, det är så långt kommit, att hwar kärring el:r löst qwinfolck skall hafwa egit hus för sig sielf, ty 2 kunna ei förlikas samman, ehuru gangnel. det än woro dem till besparing på husets reparation samt bränsle och ljus öfwer winteren m. m. i synnerhet på skoglösa orter, hwarest ingen tillgång fins på byggningstimmer, wed och torfjord.

6:o. War allmogen eftertäncksam med åckerbrukets handterande, ty den gjorde ingen annan jord till åcker än den, som war högländare och ei blef wattusiuk; de magraste åckrar, som ei hindes med att giödsla, lades några år i träde at hwila, och sidderna lämnades till äng och höwäxt, hållande således äng för åckers moder; men nu upplöjas de kalla sidder samt wattusiuka ängar och besås utan at först dika. Hwarpå följer, att dragarna utmattas onödigtwis, utsädet förspilles och arbetet fåfängt användes och höwäxten förloras. Det är just både löijeligt och förargeligt höra, huru mången däre skryter af sitt stora utsäde, men på en och samma gång beklagar sig, att sädes- och höbärgningen är för honom icke tillräckelig, då likwäl ingen misswäxt är³⁾).

7:o. Winlade allmogen sig om inbördes enighet, ty fast onda woro wäl tå såsom nu blandade med goda, så woro de likwäl allmänneligen så rädde för processer, at de ei drogo hwarannan för werldsliga domstolar, med mindre högsta nöden dref tårtill. Äldermannen och hela byelaget gjorde altid sin flit att förmå owänner och trätande parter till förening, på det expenserna måtte tillfalla byen med några kannor

öhl i förliknings skål, medan det stridde mot bysrätt släppa de trätande compensis expensis⁴⁾. Sådana förlikningar kunde den tiden så mycket lättare winnas, som inga eller åtminstone få advocater funnos, som inrådde, äggade el:r inwecklade den enfaldiga hopen till lifstids trätor för egen slem winning skull, medan advocationen war äntå intet blifwit till en wiss födokrok.

8:o. Wet man intet mytteri el:r upror wara på denna orten förelupit hwarcken i förra el:r senare tiden, ei heller tror man, att den enfaldiga hopen sig sådant företager.

9:o. War modersmålet danskt, på hwilket språk predikningarna hålles samt böner och psalmer woro inrättade, det den gamla gradualen el:r kyrkopsalmboken witnar, som brukades till dess swenska psalmboken utkom; men nu talar folcket ju längre ju bättre swänska⁵⁾.

10:o. Kunde få af allmogen i förra tiden läsa i bok; men nu öfwas alla tär uti alt ifrån barndomen. Dock må man tillstå, att i brist på stat till ordinarie scholmästare, som sielf kunna wäl läsa, lära många i begynnelsen helt ottydeligit och wårdslost läsa i bok, fölgackteligen äfwen så utan till, hwaraf vidare följer, att många kunna intet få rätt förstånd el:r begrep om det de läsa, ei heller hafwa tillbörl. andackt, när de sjunga psalmer el:r läsa böner.

11:o. Har de gamlas lefnadssätt warit ganska tarfwel:t uti mat och dryck; ty fläsk och rågröd kallade the hufwudstolen, och hadde till ordspråk: Dricka och bröd håller kropp och själ tillsamman. Eljest äger folcket härå orten så stor matlust, att det kan äta 1:o sin otte- el:r mårenbit, som består af en tillräckel. stor smörgås (smörmad) eller en fettamad (ett stycke bröd öfwerstrukit med swin- el:r gäsfet), 2:o sin dawer (dagward) eller morgonward, bestående af warm dricka med gröt uti samt bröd och kok- el:r speksill el:r söltemjölk⁶⁾, 3:o sin lille middag el:r mellom mål, bestående i et stycke ost och bröd med dricka till, men denna måltid består endast tå gödsel el:r torf åkes, 4:o rette el:r store middag, bestående af ärter el:r kål el:r wälling eller bränne snuda (soppa kokad på salt mat) samt kött och fläsk, 5:o medaften, som består af samma slag mat som ottebiden el:r lille middagen, 6:o naddere el:r qwälsmad (nattward el:r aftonward), bestående af gröt och mjölk el:r dricka, ett stycke bröd efteråt kallas pin för gröden eller sätta pin för gröden; barnen töras wäl till på kjøpet få en aftons- el:r qwäls- eller nattbid (ett stycke bröd), som de kunna äta sig i sömn på, och så snart de wakna om morgonen, gifs dem ett stycke bröd att äta på sängen, sedan gå de dagen igenom mellan alla måltiderna med brödstycken i handen at gnaga på. Således blifwer denna wanan alt ifrån barndomen den andra naturen, som följer folcket in i ålderdomen.

12:o. Weste de gamla för något mer än 100 år tillbaka intet af bränwin, utan trackterade främmande med öhl och mat. Tå kunde en bonde giöra 2 à 3 dagars gille (gästebud) för 40 personer el:r flere med en och $\frac{1}{2}$ t. öl och en enda pått fransk win; ty gästbuden giordes tå icke för fylleri skull, utan att wänner

måtte samlas, förnöijas af hwars annars sällskap samt att bibehålla och stadfästa en förtrolig vänskap. Äfwen berättas för fullkomlig sanning, att i början tå brännewinet blef bekant, kunde en pått bränwin wara nog tillräckelig till ett stort gille, lika som winet war förut; ty tårtill brukades passeglas (et slags helt smala glas, föga vidare än en tumme kunde få rum i öfwersta ändan och sedan jämnwida ned till foten, wäl et qwarter höga, hwari intet när så mycket bränwin fick rum, som allmogen nu kallar en lagom sup), omkring dessa glas woro 10 à 12 ringar af glas, som woro wid förfärdigandet fästade på glaset, knappt ett litet twärfinger från hvarannan; ingen måtte supa mer än sin ring ut; gjorde någon det, tå blef han af hela sällskapet utskiämd och kallad en fyllehund; fölgakteligen kunde tå 10 à 12 personer hafwa mer än nog af så mycket bränwin, som nu kallas en lagom sup för en enda person, ty mången torde knapt läppia tärpå af frucktan att supa öfwer ringen och blifwa utropad för en fyllehund, hwilcket är bewis nog på allmogens nyckterhet i förra tiden; men sedan brännewinet kom i rätt bruk, har morgonsupen räknats för en oundwikelig nödwändighet, den bonden sielf tog på sängen, så snart han om morgonen waknade, och åt en smörgås till, hwarefter han wände sig åt väggen och tog sig åter en sömn om wintertiden, in till dagningen, tå han stod upp, och under det han klädde sig sade han, att han nu war fastande karr el:r man, han måtte hafwa något till bästa för än han ginge ut i kölden, hwarpå han tog den andra supen och åt en smörgås till, gick så ut och såg sig om; men kom åter straxt in och åt dawaren med det andra folcket. Tå han wäl under tiden torde beklaga sig, att han saknade sin matlusta. Apetitssupen för middags- och qwälsmåltiderna samt medaftonssupen räknades knapt för lagom, om intet nattsupen fölgde med. Drängar, gässar, pigor och små barn skulle alla hafwa sin morgonsup, elljest blefwo de onda hela dagen. Ej heller stadde de sig på något ställe i tjenst, tår te icke woro försäkrade om morgonsupen, och det första som tröskare betingade sig, war wecko potten (en pått bränwin om weckan). Drängar och de större gässar hadde altid sina bränwinsflaskor i sina kistor, dem de gemenligen en el:r flera gånger om dagen besökte, morgonsupen oberäknadt, som husbonden bestod, hwilcket hadde den skadeliga påfölgden, att när drängar hadde uttröskat sin sädeslön, tå kom krögaren el:r krogqwinnan, som drängarne hade gjort till förmyndare öfwer sin wälfärd, och tog så mycket af säden för brännewinsförskottet, att de sedan hadde litet el:r intet att betala sommarlaget med. Hwad botemedel kunde wäl bättre upfinnas mot den allmänna brännewinsfarsoten än det, som wår aller nådigste konung påfant, tå han allmänneligen förböd brännewinstillwärcckningen? ⁷⁾

13:o. Har allmogen här å orten både i förra och sednare tiden betygat stort missnöije mot grofwa laster; men som ogräset växer blant den goda säden, så fins äfwen här lastfulla menniskor.

14:o. Beträffande stugornas renhållande, så släppas inga kalfwar in, ty de upfödas först i fårhuset och sedan i kostallet, men höns och giäs hafwa sit wärpe- och liggeställe uti stugan uti tårtill gjorde brädebänckar med dörrar el:r skott före:

smågrisar, som wändas ifrån suggerna, taga många om wintertiden in i stugorna och tillreda läger för dem under kakelugnen och säga tärwid: den som ej will luckta grise l-t den heta, han får ei håller smaka fläsket det feda. Får och lamb tagas icke in uti stugorna, utan så är att något ungt fåhr icke will kännas wid sitt lamb, uti hwilcken händelse det får några dagars tid wara inne; dessemellan hålles stugorna rena, i synnerhet på helgedagar.

15:o. Matlagningen hoppas man wara renlig, fast bränslet är merendels torf el:r halm, af hwilcken senare allenast en hand full läggs åt gången till elden, medan kokekärillen äro försedda med lock.

16:o. Är folcket härpå orten föga wigdt, men dock starkt och hårdigt till grofwa arbeten, så framt det njuter sin wanliga mat.

17:o. Arbetar mankönet utom och qwinkönet inom huset. Men flickor af 6 å 7 års ålder hållas till att läsa och tillåtas dessemellan leka med dockor samt måste under tiden wagga och leda sina smärre syskon samt leka för dem, sedan läras de göra strumpor, wäfwa band m. m.; de måste ock undertiden köra plog. Gossarna af samma ålder hållas i scholan öfwer wintrarna, men i vårtid och hösten (på skånska efterhösten) kallas de köringar och måste leda långhong (måste wara köreswänner på hästarna och oxarna, som brukas 3, 4 å 5 par åt gången för plogen). Stödingen (en gosse af 14, 15 å 16 års ålder) skall om hösten hämta ögena (dragarna) af marcken, tillika med köringen, samt köra dragarna för plog och årr; men under betesstunderna samt morgon och afton skära hackelse. Kompingen el:r kompanen, som ock kallas halfdräng, mellandräng, halkar (den som är emellan 16 och 20 år gammal) skall harra (harfwa), mellanstunder skiära hackelse samt undertiden hålla på årr och plog. Heldrängen, helkaren, storedrängen, hoedrängen (den störste eller förnämste drängen i gården) skall drifwa eller hålla på (hålla på årr och plog), lafwe (laga hwar som felar) på redskapen. Bonden sår sjelf säden. När våren är tillagd, omlagas husen, då täckes tak, grafwes lera och lerslås, torf skäres, skogas, åkes giödsel (mögas), wagns- och plogredskap etc. förfärdigas. Uti hö- och sädeshöstningstiden går bonden sielf med lia och mäija på äng och åker; men helkaren skall hugga före (slå el:r mäija främst i spetsen), näst honom hallkarren, tärnäst daläijaren (lege- el:r dagakarl), tärnäst stödingen; matfadren slutar troupen, att han må kunna drifwa alla fram och efterse huru en hwar hugger. Köringen skall flytta och wattna hästarna som äro tjudrade, bära mat och dricka i marken till slätte- och mäjefolcket, grebban (en flicka emellan 10 och 14 års ålder) skall hjälpa honom, tösen (en flicka mellan 13 och 17 år) får ock undertiden hjälpa till; men när säden skall bindas, tå nekar matmodren, pigan, tösen och det öfriga folcket hela åckren; emedlertid gå köringarna och grebbarna omkring med höbandsbunternas och lägga ett band på hwar nek, hwarefter det nekade bindes och det bundna drages samman och sättes i långa hopar, som betäckas med nekar, hwars toppar wändas mot söder el:r wäster; sedan räfsas, och det lösa lägges tätt samman öfwer täckenekerna att förwara hoparna med för rägn; men är åkern wäl gräsigt i

bottnen och utan sten, så räfsar husbonden sielf med hästrifwan och är ena i stånd att med den räfsa mer på en dag än 10 personer med andra rifwor. Men wid medaftenstid går matmodren hem att tillaga qwälsmaten åt höstefolcket, miölcka korna m. m., köringen eller grebban hämtar fåren, skilljer dem från lamben och kättar dem om mornarna, när de miölckas. Om vinteren skola hel- och halkarren tärska (tröska) och undertiden stödingen, när en af de förra är siuk el:r borta, han skall ock måka i grebningen (fähus- och stallgolfwen mellan båsarna) och kiöringen hjälpa till, han skall vanna kräget (wattna hästar, fänad och får) stobba op och ge i (borttaga stubben och gifwa friskt foder i stället), hwarmed köringen och husbonden kommer honom till hjälp; men giäfswinen (utgångsswinen) matar husbonden sielf afton och morgon med rentrösken säd blandad i torra agnar. Giöswinen (giödeswinen), höns, änder, gäss samt kalfwarna, så länge de dricka miölck och blandning, matas af pigan; men hö och wattn gifwes kalfwarna af husbonden el:r stödingen el:r köringen. Grebban och tösen skola hjälpa matmodren wid matlagningen, hämta wattn, elda under grytorna, lägga i kakelugnen, to op karen (twätta up matkärillen) samt dessemellan karda, spinna, nösta garn, giöra strumpor etc.; pigan skall mjölcka, giöra läckelud på ysla (slå wattn på halmaska och läcka lut tär af), den askan som blifwer af fåre stubb, gifwer fetaste luten; hon skall i läckeluten korra linklär (koka orena lindkläder) och dem twätta, hjälpa matmodren spinna och wäfwä enträet (med en trå i röret) till drätt (foder), twåskift, treskift, firsöllet (med 4 skaft) el:r flamskt, rölagen, frantsedyner, uptagna täcken, wäfwä band med spiäll, brickor, pinnar och på wäfstolar, samt sy linnet, kädningegångar på förkläden och axelstycken, flättegångar, hela och halfwa göfla på skiörtekragar, skiöke nopper på handliningar och skjörtekragar o. s. w. Mankönet träskafwar, allunnar och betar skin till sig och qwinkönet, syr grimmor, hufwudstolar, selar etc. af mäntat läder, som höra til deras hushålls och åkerbruks förnödenhet, hwilcket de mästa förstå; annat gifwa de sig intet tid att skiöta, med mindre de skulle försumma det, som är dem angelägnast.

18:o. Har allmogen i förra tiden ingen toback rökat, men i första 20 åren af detta seculo lärde många det först i inqwarteringstiden; sedan har tärmed så tilltagit, att den yngling, som ei rökar toback, hålles intet för karl och begabbas af andra. De mästa hafwa aldrig pipan af munnen, än ock när de gå bland fodret, åka in hö el:r säd, tröska, täcka och rygga halmtak; härigenom kunna icke allenast swära eldswäder uppkomma, utan ock mången förordsakar sig sielf stor skada, i det han anwänder de penningar, som wäl behöfdes till bröd i hushållet, först på tobak och sedan på öl att släcka eldebranden med i mun, tunga och hals etc.

CAP. 2.

Om sederna wid de årliga högtider.

1:o. Lille julafton (dagen före juleafton) renskuras bord, bänckar, sängställe, skåp och dörrar i stugan; så framt de ei äro målade förut, hwitmenas wäggarna, om de ei äro försedde med spånmatter, kakelugnen swärtas samt öfwergnides med isenfärg. Sedan börjar julhögtiden; juleafton firas nu som i förra tiden med all högtidelighet.

2:o. Göres på juleafton intet fiäs med någon julewards tillagande, ei eller med foders tillagande för creaturen öfwer helgen⁸⁾; boskapen wattnas wid solbergningen och gifs något bättre foder, än wanligt är, länghalm lades tå i förra tiden på golfwet, men nu intet mer; alla twättas och kmmas i hufwudet juleafton, att de skola blifwa rena och snygga, högtiden til prydnad, sedan taga de bättre kläder på sig. På bordet sättes 2 å 3 tenstakar med stora ljus uti, en saltmats fat med kokat kött, fläsk och kjötkorf, sura siktade brön, stora söta kakor, kafringar, ost, smör, söt gröt, lutfisk, stek, sölda, pankakor etc., bränwinsflaskan och glas, kannor och en silfwerbägare med öl uti; halmkrona hänger året igenom öfr öfwersta bordändan, inga kläder hängas in i stugan, mer än de som skola på juledagen brukas, att de måge wara något warma att påkläda sig, penningar tagas icke fram att räkna. Efter måltiden sjunges psalmer, och när folcket lägger sig, som skier något senare än wanligt, släckes ljusen. På den så wäl som nyårsafton lossas af drängar några skott, hwarmed göres stort buller etc., borde wid wite förbjudas.

3:o. Förrättas gudstjensten på juledagen enl. kyrckolagen. Tå gå kyrckowärdarna med hofwen till kyrckan och de fattige. Efter högmässopredikans slut offrar församlingen till prästen på altaret och till klockaren på hans stol; efter gudstjenstens slut begifwer folcket sig ordenteligen, utan något fikande, hwar hem till sitt.

4:o. Staffans skede⁹⁾ har fordom ridits på andradag jul af drängar till ett wist mål; men sedan redo de omkring i byn, gård ifrån gård, att sjunga Staffens wisa och låta sig af åboarna tractera för sången; men detta är aldeles aflagt. Tå ske besök wänner emellan och julstugor hållas af ungdomen, som sedan wara alla helgedagsaftnar, på somliga ställen in till kyndersmässan, hwilcka borde aldeles afskaffas, medan mycket tår förelöper till Guds förtörnelse, de rättsinnigas förargelse och lättsinnighets fortplantande i barnen, dels med odygdigt tal, dels med lekar, hwari prästerlige förrättingars efterhärmande skier, såsom wiga ungdom samman, barndop etc., några kläda sig ut, smörja i sig i synen med kol, hafwa en träpinne i munnen med ljusbitar uti etc., andra agera barnaföderskor m. m., som bör förbigås. Redeliga präster tala nog tår på, när de sådant få weta, men så länge sådant ej blifwit högsta makten konnugt, som kan det wid straff och fördubblade witen förbjuda; så kunna underdomare, som sig ei hafwa någon föreskrifwen lag i sådan casu, icke pålägga de brottslige något straff.

5:o. På kyndersmässodagen will ingen hustru efter barnsbörden kyrkotagas. Wid denna tiden samlas byemän att dricka gås-öl, hwilcket de måste bekosta, som hafwa gäss och ingen gåse till dem.

6:o. Påskeafton giöres mindre fjäs af än juleafton; men påskedagen hålles lika så högtidelig som juledagen, tå färgas ägg och delas ut blant folcket.

7:o. På askeonsdag har fordom brukats om aftonen med krita skrifwa kors öfwer dörrarna, men de mesta hafwa det aflagdt.

8:o. Walborgsafton elr aftonen före den första maji hafwa drängarna och gossar alt ifrån de äldre tider gängit omkring och sungit maii i by, med en tärtill giord wisa ¹⁰⁾; haft med sig korgar att samla ägg och bröd uti af åboarna, jemte det de allestädes blifwit tracterade med öl och brännewin, så att många blifwit så öfwerlastade innan de hunnit byn omkring, att de blifwit liggande på gatan och i gårdarna; hwad ägg och bröd de således samlat, hafwa de på samma natt å somliga ställen straxt förtärt, ty hustrun, där de sommarlaget betingar, bakar om natten pankakor till dem af äggen. Å andra ställen hafwa de giömt de ihopsamlade ägg och bröd, till dess de skulle hålla frimåndag, tå hustrun, tår sommarlaget håls, bakar äggekakor til dem; sedan hålla drängar för sig och gossar för sig sommarlag hela sommartiden igenom på alla hælgedagar, drängarna dricka hwar gång $\frac{1}{2}$ tunna öl och gossarna $\frac{1}{4}$, de hålla spelemän, hämta pigor i byn och dansa med ut på nätterna. Detta sommarlag, som börjas straxt efter gudstjenstens slut på alla helgedagar och warar alt in till och med aftonen, gör et stort hinder hos ungdomen uti kristendomskundskapens lärande och gudaktighetsöfningarna på heligdagarna alt ifrån wallborgsmässan hela sommaren igenom.

Wid denna tiden dricka hemmansåboarna gräsöl, som hus- och inhysesfolck måste betala för hwar gås, får, swin, fänads- och hästchreatur, som de äga, likaledes witesöl, detta måste de till en del bestå, som ei hafwa sina gårdsgårdar i stånd, och en del skiuta de byar samman till, som hafwa wängelag tillhopa. Åldermansöl drickes och wid denna tiden, när åldermansombyten skie, det åboarna sielfwa göra sammanskott till ¹¹⁾; är och någon, som åstundar blifwa fri för åldermansskapet, så måste han gifwa byn en tunna öl. När wårsåden är tillsådd, dricker byen en tunna fåreöl, hwilcket har sitt namn täraf, att hemmansåboerna, som hafwa inga ren- eller skälstenar mellan sina åkrar, tå måla dem hwarje år och skiuta fåror mellan dem; på somliga ställen giöres af detta fåreöl ett gille (gästabud), som kan wara på et helt par dagar, med spel och dans; emedlertid sättes inga ren- eller skiälstenar mellan åboernas åkrar och ängar, hwilcket gör årligen mycket klander dem emellan.

9:o. Pingsafton är ingen högtidelighet med, men pingsdagen är ännu lika så högtidelig som jule- och påskedagarne. Tå skulle i förra tiden kyrckowårdarna på egen kostnad flera mil ifrån hämta så många björkestänger med maji löf på och små mai ¹²⁾, att 2 å 3 par fullkoml. björkestänger kunde sättas gent mot hwarannan utan för kyrckogårdsporten, sedan terifrån till wapnhusdörren 7 å 8 par såsom

en allé på båda sidor om stigen, ett par utom hwar kyrckogårdslucka och sedan par å par å båda sidor om stegen till wapnhusdörren, i wapnhuset 2 stänger, en på hwar sidan om kyrckodörren, alla stolar skulle majas på båda sidor om dörarna med små maj, likaledes präste- och klockarestol, altar och predikstol, hwilcket är nu med rätta wid wite förbudt.

På första el. andra dag pings walde pigorna efter prädikan en pingsbrud, som ock kallades majbrud, hälst någon rikmans dotter af 14 el. 15 års ålder, den de utstofferade med sidenband af flera färgor och galloner på hufwudet, som räckte med ändarna långt ned åt ryggen, en swart klädeströja med många par förgylta sifwerspänne uti, silfwerkädjor om halsen, som räckte ned på skuldrorna och fram öfwer bröstet; silfwerbälte om lifwet, som räckte med ändan långt ned på kjortelen å båda sidor. 2:ne pigor ledde denna bruden, en på hwar sidan, alla de andra pigor följde parwis efter, gård ifrån gård, med grepekorgar uti händerna, hwar i hustrurna lade ägg, smör, ost, söta kakor, kafringar m. m., sist gingo de alla till pingsbrudens föräldrar, som gofwo dem en fjerding öl, tär giordes gille med spel och dans, tit pigorna bjude drängarna; men dätta är för lång tid tillbaka aflagdt.

Majträn har öfwer alt å denna orten brukats uti de större byar på midsommars-afton och brukas ännu på några ställen, som äro helt långa med åtskilliga twärträn öfwer, de nedersta famnslånga, men de öfre ju högre up ju kortare. Majstängen och twärträn öfwerklädas med blomster, ett fack dufwestol, ett annat fack blåkorn¹³⁾, 3:die facket camomillæblommor o. s. w. med andra örter. Öfwer twärträn el. armarna hängdes större och mindre blomstercrantsar, äfwen chrantsar af äggskalar gjorde med gröna blommor emellan, öfwerst på toppen af stängen fästes stundom en wäderhane, stundom en flygal¹⁴⁾, stundom en liten wäderqwarn med wingar och undertiden tärwid en sågskärare med en träsåg. Ungdomen wakar och dantsar tärwid hela natten; hwarigenom många försumma kyrckan på S:t Joh. dagen.

På S:t Johannisdagen och några söndagar å rad tärefter pryda pigorna kyrckorna med blomster på alla stolställen, hwaraf de äfwen göra chronor och sätta på predikstolen, präste- och klockarestolen, hwilcket likwäl nu icke skier på alla ställen; men tå Skåne war danskt och en tid bortåt, sedan det kom under swenska kronan, hafwa allmogens drängar å några ställen i detta härad haft sina majgrefwar på S:t Johannisdagen, hwarmed gick så till: när drängarna hade wallborgsafton och ut på natten sjungit maj i by, redo de sedan mangrant på d. 1 maj af byn uti ordning under sin åldermans anförande till närmaste skog, men i brist af skog till någon hög kulle, tär de stego af hästarna, satte sig ned och walde en ibland sig till majgrefwe, hälst den, som hade något anseende förmedelst rikdom, släckt, kroppsskapnad och skickel. upförande. På honom sattes strax 2:ne krantsar gjorde af löf, som gingo den ena öfwer högra axlen ned under wänstra armen, den andra öfwer wänstra axlen ned under högra armen, och en omkring hattekullen; tärnäst öfwerlade de om en maigrefwinna, hälst prästens el. någon rik bondes dotter, som

war mellan 8 och 14 års ålder, men ei äldre. Sedan redo de från skogen hem, åldermannen bland drängarna red före, tärnäst 4 drängar, 2:ne i bred efter hwar annan, sedan den nye maigrefwen med sinä krantsar på sig och hadde en dräng på hwar sidan om sig, tärefter redo de andra drängarna parwis, som utgjorde en lång rad. Wid ankomsten till byn red åldermannen för drängarna in uti den gården fram till förstugodörren, tär te hadde utsedt maigrefwinnan, hwilken blef utkallad, tå åldermannen hadde en krants giord af gröna blader i högra handen, den han satte på flickans hufwud, med berättelse att hon hadde den äran wara deras utwalda maigrefwinna. Flickans fader och moder kommo straxt ut med hwar sin kanna öl uti händerna, drucko maigrefwens och alla drängarnas skål, tärefter räckte fadren kannan till maigrefwen och modren sin kanna till drängarnes ålderman och tackade för äran, som drängarna wisade deras hus och dotter, biudde dem in; men drängarna stego ei af sina hästar, utan deras ålderman hâlde ett tal med en önskan om husets wälgång, som ei wille försmå den tillbudne hedren, hwar på han drack maigrefwinnans och hennes föräldrars skål och lämnade tärpå kannan till närmaste förridaren, som drack sin kamrat till jemte samma skål som åldermannen druckit, hwilket skiedde af alla drängarna; men maigrefwen drack sin maigrefwinna till under förenämde skål, hon tilldrack åldermannen med maigrefwens och alla drängarnas skål. När hwar dräng hadde druckit 2 gånger, tackade de för fågnaden och redo i ordning till den gård, tär de hadde betingat sitt sommarlag, hwarest på bordet stodo pankakor och ägostar, tillagade af äggen som de samlat vallborgsafton och samt smör och bröd, tå te satte sig till bords, maigrefwen för bordändan och åldermannen bredwid, åto och drucko till nödortften, sedan gick hwar till sitt. Pingsdagen efter gudstjenstens slut gick maigrefwinnan, som ock kallades maibrud el. pingesbrud, omkring i gårdarna med alla byns pigor, som förr är berättadt om pingesbrud. Andra dagen efter gudstjenstens slut gjorde hon gille med pigorna, hwartill maigrefwen och alla drängarna blewo budne. När maten war äten och ölfjerdingen war utdrucken, gick hwar till sitt. Men midsommarsafton förmiddagen samlades alla byns pigor hos maigrefwinnan, hwilka alla fölgdes åt ut i marcken, tär te samlade allahanda blomster och örter, hwarmed the kommo hem till middagen; efter middagen bundo de tillhopa kronor, chrantsar och örteqwastar, hwarmed de först prydde prädikstolen, altare, präste-, klockare- och de andra stohlställen i kyrckan; emedlertid tillredde drängeåldermannen och de 2 drängarne, som skulle följa maigrefwen, hwar sin stång af 6 al:s längd, maigrefwen sin stång 5 al:r lång, hwar af de andra drängarna sin af 4 al:s längd, dem de alla boro till pigorna, tå the woro komna af kyrckan uti maigrefwinnans föräldrars gård. Dessa stänger öfwerbundo pigorna öfweralt med örter, och på maigrefwens stång fästades utom dess på öfwersta ändan en blomstercrona; under det pigorna woro härmed syslosatte samt att giöra andra crantsar, gingo drängarna omkring uti byn att bjuda sina matfäder, matmödrar, deras barn samt maigrefwinnan och alla pigorna till gilles på S:t Hans dagen, änteligen hämtade drängarna sina maistänger och crantsar ifrån pigorna. På S:t Hans

dagen samlades alla drängarna wid första gång ringningen hos maigrefwen och pigorna hos maigrefwinnan. Wid andra gång ringningen gingo drängarna uti process i kyrckan, deras ålderman gick före med sin 6 al. långa stång och hadde lika som alla de andra drängarna en blomstercrants omkring hattekullen, tärnäst alla 4 förgångar 2 man högt uti leden, tärefter maigrefwen med sin 5 al. långa stång uti handen med en blomstercrona på öfwersta spetsen. Han hadde en blomstercrants uppå hattkullen, emellan kullen och skygget woro blomster alt tät ihopfästade såsom en plume, han hadde en blomstercrants öfwer hwar axel, som gick ned under den andra armen, och således den ena uti kors öfwer den andra på skuldrorna och bröstet. Omkring lifwet hadde han en blomstercrants såsom ett skärff. Han hadde två följeslagare, en på hwartera sidan såsom ledeswänner, som utom sina crantsar på hufwuden hadde hwardera sin 6 al. långa stång i handen, de andra drängar följde parwis efter, hwar med sin 4 al. långa stång och crants om hattekullen, hwilka alla intogo de förnämste stolställen i kyrckan, sutto med hattarna på under hela gudstjensten och hålde stängerna i händerna. Wid sammanringningen gick maigrefwinnan i kyrckan, hwilcken hadde 4 pigor till förgångerskor, 2 man högt, sedan följde maigrefwinnan prydat såsom om pingesbruden är berättadt, hon hadde 2:ne pigor med sig, en på hwardera sidan, såsom ledsagerskor, alla de öfriga följde efter par om par, hwilcka intogo de förnämsta ställen å qwinfolckraden. När prästen gick af prädikstolen till altaret, följde drängeåldermannen straxt efter med sin stång i handen och ofrade präst och klockare, sedan de 4 föregångare alla i sin ordning, tär näst maigrefwinnan uti sin ajustice¹⁵⁾ med sina 2:ne ledswänner, sedan de andra drängarna med sina stänger par och par. War prästens dotter blifwen maigrefwinna, tå ofrade maigrefwen honom 2 el. i det minsta en hel crona och de andra drängarna i det minsta en hel carolin, men i annor händelse blef offret ringare, men dock gaf ingen mindre än en half carolin; när drängarne hadde afoffrat, tå offrade pigorna äfwen i ordning med maigrefwinnan, ingen under en riksmarck. När gudstjensten war aldeles till ända bragt, gick maigrefwen med drängarna i samma ordning från kyrckan som till, till det ställe tär sommarlaget skulle wara, maigrefwinnan med pigorna följde efter äfwen tit. Prästen och dess hustru med deras barn följde efter, sedan hemmansåboerna och deras hustrur, alt i par; emedlertid hadde byens hustrur låtit bära förningar för sig af hwarje gård, och borden woro dukade samt maten framsatt, som till en del jemte ölet bekostades af drängarna. Maigrefwen och maigrefwinnan sattes såsom ett annat brudepar för öfwersta bordändan. Detta kallades stundom maigrefwegille och stundom St. Hans gille, hwilcket är för så lång tid tillbaka aflagdt, att ingen af dem, som nu lefwa, wet mer tärom, än hwad de i ungdomsåren hört af gammalt folck. Dock berättas att maigrefwegille skall ännu brukas på insuln Hven¹⁶⁾, på S:t Hans dag, men utan något offrande.

Äfwen har allmogen, hwaräst 4 byar hafwa trädesmarck tillsamman, brukat wid S:t Johannis tid hålla fäladsmöte på följande sätt. En wiss dag utsattes, tå alla

hemmansåboar af bemälte 4 byar mötas i marckeskälet mellan desse byar, hwilcka fördela sig i 4 flockar, se trädesmarcken öfwer och alla tär i bete gående creatur, tå hwar skall igenkänna sina; träffas tär creatur från andra orter, blifwa de straxt intagne, sedan undersökes om någon i bemälte byar antagit dem på gräsbete, tå han måste plickta hel elr half tunna öl, för det han byarna oåtsport och utom deras wettenskap så gjort. Kåns ingen wid de främmande creaturen, så tagas de i förwar och uplyses i nästbelägna socken, kommer åntå ingen, som kiåns wid dem, blifwa de wid drefthemöten uplyste. Infinner sig ingen ågare, så wårderas de, såttas på auction, och penningarna tillfalla alla 4 byarna. När betesmarcken är öfwersedd, gå alla 4 byars åboar till den byn, som ordningen tillkommer, hwaråst 4 byars ålderman bor; hos honom gå de alla in, tår skola 2 tår öl ligga i beredskap; under det att den första tunnan utdrickes, skola ordinarie åldermånnen i hwar by giöra fyra byars åldermannen redo för gråsgålden af husfoleken i hwar by, att således må utrånas, om någon by försåtter gråsbetet med för många creatur el. med flera, ån den kan bestås, grannarna till saknad och skada. När detta blifwit undersåkt och den första åltunnan är utdrucken, tå tages den andra tunnan fram. Under ålt detta presiderar den wid öfwersta bordåndan, som uti 3:ne år warit 4 byars ålderman och är wårdt, hwilken har en liten tråkafla i handen ombunden med blomster öfwer ålt samt en blomsterkrants om hattkullen; när första tunnan öl tappas af andra tunnan, har den gamle åldermannen tillreds en kanna med en blomsterkrants omkring, som fylles med öl, samt en ny blomsterkrants, tå han stöter i bordet några gånger med kaflen och och sårer: mina wårner och godt folek! jag ber eder om ly och lof, tå alla swara: godt lof, tårpå sårer han, att han i 3 år warit fire bys (fyra byars) ålderman, önskar att han warit dem alla till nöijes, försårer att han med sitt wett och samtycke har ingen orått giort, begårer ållas lof att nu aftråda sin sysla och lämna den till hwem han will i den byn, som fyra byars åldermanskap i ordningen tillkommer; de swara ålla: godt lof. Tå dricker han af kannan, som med krantsen är ombunden, en hemmansåbo till (hålst en af de ålste) uti den byn, som åldermanskapet tillkommer, och sårer den nya blomsterkrantsen omkring hans hattekulle, samt lefwererar honom kafwelen, tå han skall gå fram och sårta sig i håsåtet för den öfwersta bordåndan och wara 4 byars ålderman i 3:ne år. När ålet är ålt utdruckit och hwar går till sitt, tå har den aftrådande 4 byars ålderman en ny bondewagn tillreds, som icke förr warit brukadt, hwari är giort ett hågt sårte af åkedyner och hyende, hwarpå den nye 4 byars ålderman sårter sig, antecessors¹⁷⁾ drång är kusk med de bästa håstar, som i gårdens fins. När den nya åldermannen har satt sig i sårtet, brukar drången piskan med fult alfwar, att håstarna måste strax i fullaste loppet till byn och in i gårdens fram till förstugodorrarna, tår den nya åldermannen bor, tå drången straxt skall tracteras med öl och mat, gifs drickspengar och tackas för god skiuts. Detta 4 byars åldermanskap har brukats mellan Bara, Målleberga, Skammerup och Vårby byar, men blef afskaffat

år 1736, men mellan de fyra byar Tiustorp, Värby, Bieresjö och Skammerup är det ännu i bruk.

Slätteröl göras undertiden på denna orten. I stället för timberöl up i landet brukas här rese-gille och klinegille (gästabad med öl, mat och spel, när någon bygger nya hus med stolpar och löshult uti, samt låter wäggarna göras af lera, som är byggnadssättet allmänl. uti Malmöhus län).

Köpskål kallas här ligkiøb (lyckekjöp).

CAP. 3.

Om sederna wid frieri, förlofningar bröllop, barndop, kyrckogångar och begrafningar.

Frieri och giftermål ske här å orten hela året igenom och äro icke bundna till wissa årstider. De mästa förlofningar skie hemligen, och causa prægnant¹⁸⁾ skyndar på wigslen i denna tiden, hwarföre få uppenbara trolofningar hållas med någon högtidelighet; men när det skier, så kallas det fästnadsöl el. dricka jaöl, hwartill prästen sällan bjudes; ty beilarens (friarens) talman tros göra saken wäl af med sitt tal. Fästemannen gifwer tå fästemon en silfwerbägare af 8 el. högst 12 lods wigt (med mindre han är mycket rik) med en silfwerskied och några cronor och caroliner uti; andra få icke någon gåfwa af honom, ei eller utdelar fästemon gåfwor. Tigga något samman att sätta bo med, är här icke brukeligt.

Få bröllop göras här å orten med gästebud; men när de skie, så har brudgummen 2 à 3 par föridare för sig, ett par spelemän; han rider i bredd med prästen, tå han är med, hwilcket sällan skier, elljest anføres han af någon annan; de andra af mankønet följa efter par om par, men hafwa inga lumme-flaskor med sig; efter kommer qwinkønet med sina förningar. När brudgummen framkommer till byn, låssas så många skått, som woro han med sina följeslagare en fiende, som borde skräm-mas ut; är brudgummen rusthållare eller bruden rusthållaredotter, så bjudes gierna ett par ryttare att wara med och bruka pistolerna. Drängar och andra, som intet förstå handtera gewär, ställa sig bak wäggarna och giärdesgårdarna att skiuta, på det ingen skall se dem, för än det smäller, hwarföre sällan någon präst följer brudgummen.

När brudfolcket går i kyrckan, äro gemenl. 2:ne spelemän före, 2, 3 à 4 par drängar tärnäst, sedan prästen och brudgum; efter dem följer det öfriga mankønet par om par, efter som de äro i förwant- el. swågerskap med brudgum och brud; likaledes gå 2, 3 à 4 pigor för bruden, om hon är piga; hon anføres af präst-hustrun eller i hennes frånwaro af någon annan hederlig hustru, sedan följa de andra af qwinkønet efter parwis. På samma sätt skier hemfärden åt bröllopgården

ifrån kyrckan. Spelemanspengar gifwes och äfwen något till lazaret, men ingen brudeskiänck utan sällan och så framt bröllopet påstår i 3 à 4 dagar.

Wid barndop giöres här å orten intet gästabud, mer än att hustrun som burit barnet och qwinkönet som stådt fadder njuta en skickelig måltid och fadder-gåfwan bäres af faddrarna, efter som de offrat genast i kyrckan, till den som det bär. Faddrarna äro gemenl. 2 à 3 af hwart könet. Men kyrckogångsgille (gästabud) giöres, tå hustrun kyrckotages, hwartill hela gilleslaget bjudes af båda könen, som gifwa sina förningar, tå skier dans och spel.

Själringning skier wid alla dödsfall, men ingen klämtning, medan den brukas ei utan wid eldswådor och efter sammanringningar till prädikningar. Likkistor brukas både swarta och gola med swarta listor på, dem de rikare utstoffera på alla 4 hörnen och locket med uthuggit bläck under och öfwer kistan. När hon sättes på båren, utbredes wita lärftslakan och täröfwer ett brokot täcke, som öfwerbindes med 2 à 3 så långa wita handdukar att de räckta omkring båren och kistan samt kunna bindas ihop wid wänstra sidan, hwilcket skier af 2:ne hustrur, som äro budne till att kläda båren. Sedan liket är begrafwit, med eller utan predikan, giöres ärede (gästabud) på det sättet, att de som äro i gilleslaget samt släktingar och swägerlag blifwa fägnade med bränwin, öl och mat likasom uti annat gästabud, medan gilleslaget bär förning tit; alla i byn samlas att gå i processen och mankönet att bära; men till byn gifs en hel el. half tunna öl, som drickes af dem, hwileka ei höra till gilleslaget; uti processen är ingen ordning, utan hwar går som honom faller in. Några grafwar läggas uthuggna stenar öfwer, öfwer andra trärammar och torfwor.

CAP. 4.

Om allmogens widskeppelser wid alla desse ofwannämde tillfällen samt deras grundorsaker.

Några widskeppelser kunna wäl hafwa warit och ännu wara bland allmogen, men icke så många som berättas wara i Väsbo härad, man wet således icke något som kan läggas till.

Syskonsäng bäddas ei på golfwet hwarcken julenat el. annan tid för barn och tjenstefolck att ligga tillsammans uti, ty sådant hålles här på orten lika så farligt som lägga eld när krut.

I dymmelweckan twättas linkläder, spinnes, winnes, kjöres med wagn, males på handqwarnar, brygges, brännes etc. här på orten ¹⁹⁾.

CAP. 5.

Om allmogens lefnadssätt i mat och dryck, sjukdomar och landets belägenhet.

1:o. Hwad angår allmogens lefnadssätt i mat, så är det omrört Cap. 1, punct 11, och drycken är dageligen swagdricka, stundom öl och bränwin, när det fåss; se Cap. 1, punct 12.

2:o. Arbetet börjas om sommartiden före el:r sist wid solens upgång och lycktas ei förr än efter nedgången, men om wintertiden står qwinkönet upp kl. 4 å 5 om morgonen, lägger i kakelugnen, sätter sig till spånräcken, drängarna gå vid samma tid till sitt tröske på logan samt skjuta häst- och fäkreaturen; om aftnarna tröskas intet wid ljus, utan tå har mankönet annat för händer till kl. 6 å 7, tå qwälsmat ätes; sedan lägger det sig, när creaturen först fått nattfoder, men qwinkönet blifwer wid spånräcken långt ut på aftnarna.

3:o. Hömarcken på denna orten består till större delen af kärr och måsar, medan åckermarck göres af all hårdwall.

4:o. Åckren är tillräcklig både till råg, korn, hafra, ärter och blandeutsäde, hwaraf följer, att nödbröd af andra växter sällan brukas, med mindre missväxten är alt för stor; dock är snart öfwer alt gasse²⁰) och klint samt på några ställen skaller och foglewickor bland rågen. Swart, hwit och flyghafre samt ärtor hafwa på några års tid mycket tilltagit ibland kornet samt weckor bland ärtorna.

5:o. Planterar en del af allmogen tillräckelig toback för sig sielf. När bladerna äro torckade såsom de böra, tages ett litet knippe täraf i sänder, det bondgumman, när hon brygger, öfwerduggar med wört, sedan sweper något kläde täromkring, lägger det under hyendet i stolen, som hon under spinnandet sitter på, genom denna pressen skall tobaken efter några dagars förlopp få mycken kraft och förbättras. Ja, mång man swär, att ingen tobak är bättre, än den hans hustru prässat.

6:o. Beträffande detta härads belägenhet, så är södra delen täraf högländare och backig, men norra delen mycket sanck. Wid wästra ändan går det med en spets in till hafwet, det åtskiljes från Oxie härad med en liten ström på den sudwästra kanten, likalets ifrån Torna härad med en liten ström på norra kanten samt från Vemmenhögs härad å södöstra delen på fasta landet med stenmärcken. Större insjöar äro här Yddinge, Filfota och några smärre wid Hækkeberga gård. Ehuru wäl åarna i detta härad äro få och om sommartiden små, så graveras dock inwånarna continuerligen med stora penningesummor till brobyggnad, ty såsom det är ihopfogat under en jurisdiction och et fögderie med Torna och Hariagers härader, så måste det göra ett med dem i alla deras broars byggande och reparerande. Åarna hafwa litet eller ingen fisk. Brunwattnet är mindre hälsosamt, medan jordmånen neder uti består merendels af lera, blandadt med små kalkstenar, täraf skiörbjugg

förorsakas; jordmånen består, utom flere slags lera, af grus, sand, lättjord och något litet swart mylla.

7:o. Skog fins någon, af bok, något ek, ale etc. å södra delen af detta härad på frälseägora under Härkeberga, Toppeladugård, Klågerup, Torup och Skabersjö, på hvilka ägor äfwen tillräckelig torfjord är, men annorstädes, utom Torreberga och Mosheddinge, är liten eller ingen.

8:o. Et species af surbruns- el. mineralwattn fins i Hyby sockn på Klågerups ägor, wid Bomhuset, som af några blifwit brukat på 3 å 4 års tid.

9:o. Smittosamma sjukdomar af flere slags febrar äro här icke owanl., ei heller koppor och mässling; gickt, obstruction, colique, rosen, tandvärck, bröstvärck, hosta, ögon- och hufwudsiukdomar, krampedrag, wattusot m. m. äro siukdomar, som ofta påkomma, tillika med fistlar.

10:o. Dragsiuka ²¹⁾ och rödsot äro wäl icke allmänna, men påkomma äntå undertiden tär och hwar. Torsebit eller onda bitet ²²⁾ kommer ofta på; några bota denna sjukdom lika som huggormebettet med huggormeister och skin, som lägges på skadan och bindes öfwer, andra krossa salt helt fint och röra uti hönsäggula, till dess den blifwer fast såsom ett plåster, hwaraf de stryka hälften helt tjockt på en linnen klut och binda öfwer skadan; efter 4 å 5 timmars förlopp tages plåstret af, och den andra halfwa delen af den saltade äggegulan lägges på; således continueras till dess värck och swulnad upphöra; andra lägga en torkad padda på af det mörka slaget, som krypa på sina ben, men icke af dem som hoppa.

11:o. Päst har icke warit på menniskior å denna ort sedan år 1711, tå han war mycket starck, men sedan år 1722 har boskapspästen flera gånger graserat, hwilcken några gånger börjat på kronoberustade säteriet Lindholm uti Swedahla socken och Vemmenhögs härad, och som boskapen war tär af hollandsk art, stadnade en del i den tancken, att samma sjukdom hängde i arten, lika som koppor och mässling hos menniskor. Getter wet man ej af på denna orten; men fåren blifwa ofta siuka och dö ut af koppor, skabb, wattusot, gallesiuka, fliror (iglar) i lungorna samt boldar i lefrar och lungor, hwilcka fåresiukor allmogen berättar icke warit gängse för, än engelska och andra utländska fåreslag blifwit förskaffade till blandning med skånska fårearter. Gåsungarna siukna och dö till större delen hwarje år, af swulnad i hufwuden och diarhe; såsom några förmena denna sjukdom förorsakas af myggor, så stryka de ock bomolja i näsborrarna och öronen på dem, hwilcket säges hjelpa, om det brukas så snart myggorna komma fram om året, och sedan tärmed continueras hwar 14:de dag, till dess de skola sättas på stig att fetas.

Kringsiukan ²³⁾ kommer under tiden både på häst-, få- och fårskreatur, hwilka tå klyfwas i yttersta ändan af swantsen, så att några droppar blod tär af utflyter; men man kan ei finna, huruwida denna curen är souverain ²⁴⁾, efter man finner i hjernan på får, som dö af den siukdomen, 5 å 6 el. flere små hwita maskar tillsamman på et och stundom på flera ställen.

Fast örten stäckra ²⁵⁾ är ei känd här å orten, kommer dock stäckresiukan undertiden både på häst- och boskapskreatur, hwilken kallas af allmogen trollskott, medan fordom troddes, att trullpack den förorsakade; i sednare tiden har man inbillat sig, att om en ångermus (näbmus) löper öfwer ett kreatur, när det ligger på marcken, tå blifwer det straxt borttagit ²⁶⁾ öfwer länderna och får denna sjukdom, hwarföre den som ser en sådan näbbmus på marcken, genast löper till och slår henne med bara handen och tror, at om han sedermera med samma hand stryker ett sådant kreatur längs åt ryggen, som har denna sjukdom, tå skall det straxt blifwa friskt.

Swinen få undertiden iis (en swulnad nedan til i halsen); så snart denna sjukdom märckes på et swin, rifwes olsten helt fin på en målaersten, et fingerbor täraf läggs i surdeg, hwaraf göres en kula och gifs hwar årgammal gris, 2 fingerbor till ett större och 3 fingerbor till de största. Detta bör äfwen gifwas swin, när de sättas in att fetas på, medan det befordrar dem till fetma och borttager dynt.

Hästarna på denna orten beswäras merendels alla år ut på wintrarna och wår-tiden af qwärcka, hwilcket skier i synnerhet när de blifwa sent på hösten af gräsbetet intagne. Man har äfwen märckt, att när man dem fodrar med kornagnar, tå börja de hosta, som sedan tager ju längre ju mera till; när detta intet botas i tide, så följer omsider stenqwärcka och till slutet snib (räss). I början kan qwärkan botas med ett spitsglas bränwin och et d:o menniskourin, som blandas tillsamman, och sedan inlåtes hälften i hwartera hästens näsborra, hwarefter han rides warm, hwilcket måste skie några dagar årad, eller kokas en god hand full sönderstöt hampfrö uti nymiölckad komjölck, en half timma, under lock på sackta eld, sedan silas miölken från hampfröet; denna miölck delas till 2:ne mornar å rad och gifs hästen in litet ljummig, sedan rides han warm, att han kommer till att fräsa; flitigt måste hästen kännas under halsen ifrån strupkullan ned i kiäket, om någon swulnad tår sätter sig, tå jemte ingifningen en i elden wärmd gråsten (kamp) brukas till att gnida hästen med omkring och på swulsten. En kappa råg el:r korn kan äfwen kokas i watten och läggas i en påse; sedan wattnet tärifrån runnit, sättes påsen öfwer hästmunnen, men så att hästen ei räcker den kokade säden, utan ångan endast kan gå honom upp till näsborrarna; et band kan bindas i påsen, som räcker upp öfwer hästhufwudet; när den kokade säden blifwer kall, tages den bort; härmed continueras några dagar, efter hwarje gång rides hästen warm. Doctor Herbst uti Malmö ²⁷⁾ gaf sin häst in mot qwärcka rabarberpulfver, dubbel sats mot en menniska.

Annat. Epar-antimonium ²⁸⁾ 2 lod gifs hästen, men han får hwarcken hafra äta el:r watten på 2 å 3 timmar efteråt, hwilcket kan ock med god nytta brukas för hästar, som hafwa qwekdrag.

CAP. 6.

Om allmogens prydnad och klädedräckt.

1:o. Skägget låto icke allenast hemmansåboarna utan ock drängarna fordom växa; men nu rakas de så mangrant, att allenast få gamla gubbar bruka skägg.

2:o. Hufwudbonaden war fordom för mankönet uti hwardagslag swarta, runda walmars pickelufwor; men nu äro de merendels casserade, och i det stället brukas mäst hwita knyttade ullmössor, de förmögnare bruka fläskalufwor (giorde utwändigt af rödt el:r swart läder, med en tumbreds bräm i pannan, fordrade innan med lambskin, som ullen sitter på). Hattar brukades i förra tiden med oupnästa skyggen, som i sin djuplek inåt kullen liknade något när en wid och djup träskål, kullen war wid pass 3 kvarter hög och liknade hjulpipnaf, hwarföre de i sednare tiden blifwit på spe kallade pipnafshattar; omkring kullen nederst wid skygget war ett swart, blått el:r blomigt sidentygs band el:r borda med ett silfwerspänne uti af filigrams-arbete; sådane band brukas ännu om hattekullen, men nu är hatten giord på stadsbowis, och en del hafwa dem upnäste med 3:ne hörn; på resor brukas blåmängda carpuser²⁹⁾ eller fodrade mössor med hög bräm af Islandsräfskin, de fattigare åtnöjas med wackra katt- el:r hundskinmössor, som äro mörcka och dubbliga.

3:o. Halsduk, som gångit 2 gånger om halsen med 3 kvarter långa utbredda ändar, som hängde utanpå kläderna nedåt bröstet, giord af sletsing³⁰⁾ med spetsar för båda ändar, skall allmogen fordom brukat till en stor del, men i det stället brukas nu runda lärftshalsdukar, som uti nacken bindes med band; en del bruka brokota bomuls-, ja ock sidentygsnäsdukar i stället för halsdukar.

4:o. Hwardagsskiortorna skola warit i förra tiden af blårgarn, med kragar och handliningar af hemmawäfwit groft lärft, äfwen som nu; men högtidsskiortorna af fint, hemmagiort, wäl bleckt lärft, försedda med wida och så höga kragar af sletsing, att de räckte upp till öronen, wäl styfwa af sterckelse, med bredare el:r smalare spetsar omkring, utsydde med mycket krimskrams, äfwen ock å båda sidor nedåt bröstet, äfwenså på handliningarna, hwilcket ännu brukas af många bland de förmögnare; men de höga skiortkragar äro på mång ställen aflagda.

5:o. Brukades näst öfwerskjortan sele, som gick upöfwer båda axlarna och räckte bak med 2:ne smut frammantill med 2:ne bindlar ned till byxliningen, mårnor woro på alla fyra ändarna, som fästades fast i byxliningens 4 stora hakar, giorda af mässing eller ståltråd, att hålla byxorna uppe med; men nu ser man ingen sådan sele i denna orten.

6:o. Näst öf:r selen och skjortan brukades bindelif (en tröija med ärmer uti), som räckte knapt till byxeliningen; men nu är bindelif förwandlat i ett kort lifstykke utan ärmar.

7:o. Öfwer bindelifwet pik (en whit wallmarströija med hakar uti, kilar satte i båda sidorna, kårar af samma tyg omkring armarna), hwilcken tröija i sednare tiden

blifwit kallad sköfltröija, efter rygstycket liknade 2:ne träskiöflar, samt koftetröijer; men desse äro merendels förwandlade i liftröijor. Flasketröijor woro swarta, med sex flikar till skiorte, brukades i sorg, äro merendels aflagde. Högtidströijor brukades äfwen som nu af sämskat skind med knappar uti af mässing, teen och silfwer, el:r af färgat wallmar, kantade med floresband³¹⁾ el:r skrufsnören ofwan och nedan omkring armarna, frammantill och wid handlederna. Desse band äro aflagde tillika med röda tröijor, som hålles för de alfwarsamsta; men nu brukas wita, blå, gröna och swarta tröijor, sydda såsom korta wästar, dock utan tasklock. Grofwa, grå råckar brukades i förra tiden att resa med i ont wäder, eljest icke; men nu skola 14 å 15 års gossar hafwa blämängda råckar el:r färgade couleur de lou³²⁾, och nämдемännerna blå kappor, när de resa på förrättningar. Byxor af sämskade eller träskafwade skin samt af linwäf är gammalt bruk, dock med den åtskillnad, att i de förra tider giordes de wida och långa ned på smalbenet; men nu smala och icke längre än ned öfwer knän. Strumporna knyttade af hwitt ullgarn, men nu casseras de, och blämängda komma i bruk. Skor giordes af smortläder, runda för tån, med beksöm, en till hwartera foten och kunde ei bytas om, likaledes stöflarna, hwarpå syddes apart tiocka kragar, som kallades parlästa skor eller stöflar; men nu skall alt wara med waxläder, sydd på pomp och stöflarna helskurne på kjøpstadswis.

Om qwinkönet.

Hustrurna hafwa i förra tiden på åtskilliga ställen brukat myssor af ylletyger, swarta och med flere färgor, giorda med bräm, i form af båt, liknande färsingarnas upslagna carpuser; men nu öfweralt är denna hufwudbonad af allmogens hustrur aflagd; i det stället brukas hwita klutar af skiärduk³³⁾, nättelduk, bomulslärft, sletsing etc. med långa band uti af samma tyg, som bindes i nacken, att banden hänga långt ned åt ryggen, med breda spetsar för ändarna. Pigorna fläta håret uti 2:ne lockar, som bindas ordenteligen omkring hufwudet och knytas med flättebandet bak i nacken; föga bruka de andra band på hufwudet än en swart, kort borda. I sorg bruka hustrurna och pigorna hyekläde öfwer hufwudet, af hwitt lärft, sammanfästat under hakan såsom en hyllecka. På högtidslintyget bruka några hög-, men de mästa låg halskraga, uplöden (öfwerdelen) af lentyget är mycken söm på öfwer bröstet, för händerna et par finger bredt krus af knöppling el:r hollandslärft el:r annat dylickt. Lintyget fästes under halsen med särkesilfwer (ett litet spänne). Omkring de förmögnare hustrurs hals hänger en silfwerkjedja med en utgrafwen rund silfwerplåt af en riksdalers storlek, dock tun, förgylt med löf uti (små förgylta silfwerskålar fästade på åtskillige ställen uti plåten). Bröstduken är giord såsom en fruntimbers-smäck, botnen på utansidan af prålände sidentyg, twärt öfwer gå guld- el:r silfwer-galoner, tär emellan äro hjertan el:r ock rödt sidentyg, med stora hwita tulipaner el:r andra blommor giorde af stråperlor. Öfwerlifwet är af blommig sertin, roserad

sammët på åtskilliga coleurer el:r ras de Cisillie ³⁴), atlask etc. med guld eller silfwer-galoner på omkring halsen, ned åt ryggen, omkring armhålerna, silfwermaljor fram-mantil, ihopsnörade med en silfwerkädja, dock ei tätare, än att all granlåten på bröstduken kan wäl ses; under öfwerlifwet måste wara en fin högröd ullgarnströija, kantad om halsen med röda sidenband och ned åt bröstet, och tröijan wara sam-manknäpt med silfwerspänne. De fattigare hustrur och pigor få låta sig nöija med franska band i stället för galoner.

Hederströijan är merendels af swart kläde öfwersatt med swarta bordor omkring halsen, 3 finger bredt swart sammët frammantill, ett eller flere par breda, runda, förgylta silfwerspännen med många förgylta löf uti, och i hwar ärmen sitter inunder fram mot handleden en rund silfwerknapp utpreglad och förgylt, små sidentygs-upslag, hälst röda sitta fram wid handen öfwer armknappen, elljest brukas tröijor af all slags färg, likaledes kjortlar, förkläden af swart sattin, nättelduk, bomulslärft o. s. v., swarta läderskor, aldeles giorda på stadswis, allenast de bindas med swarta remmar el:r parduband ³⁵); men i hwardagslag gå hustrur och pigor med swarta, blå, gröna el:r röda wallmarströijor samt kjortlar och skindpälsar och träskor, hwilcket sista äfwen mankønet brukar.

CAP. 7.

Om andra märckwürdigheter.

1:o. Uti lydekonungarnas tid hafwa åtskilliga fältslag blifwit hålne på Bara marck. Uti östra wängen är en grafwård, kallas Mängelsten, förmodeligen täraf att många höga stenar stå täromkring; äfwen finnas några stycken andra sådana, som intet namn är på, ei eller har man någon underrättelse tärom. I norra wängen på östra kanten strax ifrån Bara bys marckeskäl är på Vinninge bys ägor en kulle, hwarpå man i klart wäder kan räckna öfwer 30 kyrkor. Uti wästra wängen, utom Bara bys marckeskäl, är på Stora Mölleberga ägor den bekanta Kycklingehönan belägen, som är en stor bred sten, hwilcken ligger på andra stora i jorden nedsatte stenar, flere stora stenar äro satta täromkring, hwarföre några mena det wara en begrafning, andra åter att tär fordom warit ett domställe under baran himmel ³⁶). Ättabackar finnas elljest inga på Bara bys ägor.

Uti Bara sockn ligger Wästra eller Stora Torups sätesgård, hwaräst konung Chris-tian den IV uti ena hwalfwet med egen hand skrifwit sitt namn.

På norra sidan om Hyby prästegård har fordom stådt en herregård, hwaraf ruder ännu finnas.

En gammal sägn är om den höga backen Ellsberg söder om Hyby, att gudstjenst där blifwit hållen i hela 7 år, då kyrkan warit bandlyst. Orsaken till detta interdict

säges varit denna: twenne adelige jungfrur och systrar woro förlofwade med 2:ne junckrar, hwilcka sednare slogo upp med dem; dätta gick jungfruarna så hårdt till sinnes, att de om julotta stälde försåt för sina förra älskare, att de bägge i kyrckan blefwo mördade, hwilcket så snart påfwen fick weta, bandlyste han kyrckan i 7 års tid, då emedlertid folcket församlades på Ellsberg att hålla gudstjenst. Denna händelse har varit målad i kyrckan; men är i sednare tider öfwerkalckad³⁷).

En gammal hednisk begravningsplatts är på Hyby ängar och i en gårdsgård på n:o 1 i Vismarlöf en runsten, som 1758 blef aftagen af Assessor Wessman³⁸).

EFTERSKRIFT OCH ANMÄRKNINGAR

AV

GUNNAR CARLQUIST.

I mars 1775 anlände till Domkapitlet i Lund följande skrivelse:

Högvärdige Herr Doctor och Biskop o. s. v.

Alldenstund jag företagit mig att utarbete en beskrifning om svenska allmogens seder och klädedräkt, men tillika finner, att de samlingar, jag härutinnan gjordt både genom vidlöftig skriftväxling och kostsamma resor, icke äro tillräcklige till detta arbetets fullkomliga utförande. Ty är jag föranlåten hos Ven. Consistorium ödmjukast anhålla, det höggunstigt biträde mig härutinnan dermedelst förunnas måtte, att hvar och en pastor i sin församling täcktes gunstbenägit meddela den uplysning och hjälpreda, som nödig pröfvas och medföljande beskrifning utvisar, hvaraf 24 exemplar medsändas att i stiftet utdelas. Jag gör mig försäkrad att hos Ven. Consistorium såsom vettenskapers älskare och befrämjare vinna åstundad ynnest uti min begäran, hvarigenom min lust och åhåga skall ökas att fortsätta detta arbete, som icke allenast tjänar för efterkommanderne till nöjaktig hugkomst af förfäders seder och lefnadssätt, utan ock gifver nyttig uplysning uti rikets antiquiteter och tidernas förändringar. Framhärdar med djup vördnad Högvärdige Herr Doctors och Biskopens samt Max. Ven. Consistorii ödmjukaste tjänare

Stockholm d. 20 febr. 1775.

Frans Westerdahl.

Författaren, med den något kuriösa titeln pagehovmästare, var en man, vars vittflygande planer vida mer än de resultat han nådde, berett honom en plats bland vårt lands kulturminnesvårdare. Han var prästson från Västervikstrakten, hade studerat under Linné och utgivit en på dennes dietetiska föreläsningar grundad "Under rättelse om hälsans bewarande". Någon gång o. 1770 har han undfått den förträffliga idén att söka åstadkomma en "Beskrifning om svenska allmogen", baserad på uppgifter insamlade runt omkring i landet. I en Åbotidning 1771 har anträffats en anmaning från honom om att intresserade måtte insända bidrag, och det skulle säkerligen vid efterforskningar kunna anträffas andra exempel på hans samlareverk-

samhet. Några år senare har han hunnit så långt, att ett första prov på vart hans planer syftade, kunde publiceras. Det är den för alla svenska folklivsforskare välbekanta och högt uppskattade skildringen av "Allmogens i Wästbo (Småland) sinnelag, seder m. m.", författad av kyrkoherden i Burseryd Johannes Gaslander, vilken Westerdahl 1774 utgav under den lovande titeln: "Beskrifning om swenska allmogens sinnelag, seder wid de årliga högtider, fririer, bröllop, barndop, begrafningar, wid-skeppelser, lefnadssätt i mat och dryck, klädedrägt, sjukdomar och läkemedel, orternas läge och beskaffenhet m. m." ¹⁾. I företalet heter det: "Här öfwerlemnas början til en beskrifning om swenska allmogen: et arbete, som oagtat alt mitt bemödande och anwände kostnad i flere år at samla något fullständigt icke hunnit vidare än med utgifwandet af detta stycket såsom det fullkomligaste . . . hwilket nu utgifwes såsom mönster att samla efter för alla dem, som behaga tjäna mig härutinnan". Nu var det alltså tydligen mening, att insamlingsarbetet skulle igångsättas med verklig kraft och framförallt prästerskapet intresseras för saken. Vid den omnämnda skrivelsen till Lunds domkapitel voro också bifogade 24 ex. av Gaslanders beskrivning att utdelas som mönster. Och liknande anmaningar ha antagligen utgått även till rikets övriga stift.

Man skulle ha väntat utomordentliga resultat av denna vidlyftiga apparat. Men så blev ingalunda fallet. Med undantag av en skildring av Danderyds pastorat, uppsatt av kyrkoherde J. P. Wallenstein (tr. i "Bidrag till vår odlings häfder"), vilken möjligen går tillbaka till Westerdahls impulser, har intill upptäckten av det manuskript ²⁾, som här för första gången offentliggöres, från hela vårt land icke varit känd en enda skildring, som kunde anses nedskriven för att efterkomma Westerdahls uppfordran ³⁾. Denna omständighet är onekligen påfallande; förklaringen kan icke vara endast vanlig slapphet och bristande intresse, utan något annat måste ligga under. Men undersöker man närmare tillkomsthistorien för Bara härads beskrifning, förstår man det hela. Westerdahl har i sitt välmenta nit törnat mot krafter, som varit honom övermäktiga.

Domkapitlet i Lund lät Westerdahls begäran om bistånd till sina samlingar gå vidare till stiftets prästerskap, i första hand prostarna, "i förmodan at Ven. Clerus så mycket möjligt är biträder förenemde Kongl. Page-hofmästare med den begärta uplysning och hjälpreda til detta arbetes fortsättjande, som icke allenast tjenar för efterkommanderne til nöjaktig hugkomst af förfäders seder och lefnadssätt, utan ock gifwer nyttig uplysning uti rikets antiquiteter och tidernas förändringar". Dess vidare öden äro att söka i prostarkiven. Tyvärr äro dessa för Lunds stift från 1770-talet

¹⁾ 1923 utgiven i ny, kommenterad upplaga av N. Werner som n:r 3 i serien "Småländska hembygdsböcker".

²⁾ Det är Teol. Lic. H. Pleijel, som äran härav tillkommer och som välvilligt ställt fyndet till Bara härads hembygdsförenings förfogande.

³⁾ Westerdahls egna papper synas vara försvunna, och möjligheten att undersöka, vad som till honom inkommit, är därmed förlorad.

ytterst fragmentariskt bevarade. Trots noggranna efterforskningar har det endast lyckats att från Bara, Frosta och Skytts härader finna notiser om hur det gick med Westerdahls begäran. Men svaren härifrån äro belysande nog och så intressanta, att de torde förtjäna ett utförligt omnämnande.

Prosten i Frosta kontrakt erhöll sålunda bl. a. följande yttrande, avgivet av kyrkoherden i Klinta Hans Horster: "Then af Kongl. Pagehofmästaren Westerdahl tillämnade beskrifning om swenska allmogens sinnelag etc. kan jag icke biträda med några uppgifter, är icke heller därtill hogad, hälst den utgifna beskrifning om Wäsbö härad är i min öfwertygelse uti den delen, som angår folkets widskieppelse, en ganska onyttig och skadelig piece. Hos gemena folkhopen äro widskieppelser genom berättelse man från man nog förut inpräglade, men då de nu få se både the tillförne bekante och obekante uptåger wara tryckte, som har hos den enfaldiga en särdeles impression, och uti ett wärck sammandragne, lär det blifwa en book, hwilken af många med större flit, lust och åhoga läses än Swebilii förklaring. Skall från hwarje härad i riket införas alla de galenskaper, som ibland folket på hwar och en ort kan särskilt wara gängse, blir det ett wackert systeme till slut och en symbolisk book för Guds fiender och bespottare". I mer eller mindre temperamentsfulla yttranden deklarerade samtliga kontraktets övriga kyrkoherdar sin obenägenhet att lämna Westerdahl någon som helst upplysning.

I Skytts kontrakt svarade visserligen en wälvilligt, betecknande nog Nicolovius' fader, kyrkoherden i Reng Per Lovén: "Til at i någon motto wilfara Hr. Hofmästaren W:s begäran woro i mitt tycke wäl, om någon för hela häradet wille åtaga sig den mödan at gjöra ett utkast, som circulerade och af dem, som kunna wara bäst underrättade, med anmärckningar och tilläggningar understöddes, innan det blefwe renskrifwit". Men kyrkoherden Jonas Bruzelius i Hvellinge skriver kort och gott: "Jag önskade heldre, at hedniska widskjeppelser blefwo förglömde än uplifwade" och kyrkoherden Petrus Hindström i Dalköpinge: "Hosföljande beskrifning tycker jag oförgripeligen wore rådeligare, at han in totum annihileras, än at then vidare skulle divulgeras".

Prost i Bara kontrakt var vid denna tid kyrkoherden i Bara och Mölleberga Niclas Olof Lönqvist¹⁾. Han erhöll på sitt cirkulär följande svar. Kyrkoherden Jonas Kol-

¹⁾ Personalierna i den vid hans död 1782 tryckta likpredikan meddela om honom följande. Han var född d. 27 juli 1710, föräldrarna kvartermästaren vid Skånska adelsfanan Olof Lönqvist och hans hustru Catharina Espman, "bägge af gammal hederlig släkt", boende i Håstads by i Torna härad. Efter skol- och universitetsåren i Lund konditionerade han hos sin morbror kyrkoherden Espman i Tranås, senare hos ryttmästare Kronacker och slutligen hos kyrkoherden Kjellman i Lövestad, prästvigdes 1738 och kallades omedelbart till komminister i Wanstads och Tolånga församlingar i Färs kontrakt, där han verkade i fem år. Han missiverades sedermera till Simrishamn och tjänstgjorde här i sex år, till dess han 1749 erhöll fullmakt på Bara och Mölleberga, där han verkade i 33 år till sin död; 1772 utsågs han till prost över Bara kontrakt, "hwilken sysla han med den waksamhet och arbetssamhet förestod, at han warit känd för en af de noggrannaste, fogligaste och accurataste probstar i stiftet". Personalierna teckna honom på följande sätt: "Et utwärtens anständigt utseende, en reslig och

deveij i Kyrkoby (Görslov) och Särslöv: "Så snart jag kan finna någonting i dessa församlingar, som kan tiena till W:s beskrifning om swenska allmogen skall jag Hr. Probstens tillsändat". Anders Kjellman i Burlöv: "Jag har ingen anmärkning till upplysning att lämna kungl. pagehofmästaren". Johan Maurits Kahl i Brågarp och Nevitshög och Ludvig Palm i Knästorp och Tottarp svara likaledes, att de inga upplysningar ha att lämna. Peter Johan Lunnius i Kyrkheddinge och Esarp svarar med ett par rader, som skulle åstadkomma stor förargelse: "Will tro någon född slättbo, hälst den som wore födder bondesohn, lærer contentera kungl. pagehofmästaren i de begärta underrättelserna. För min del tilltror jag mig det intet, i synnerhet på så kort tid". Mera välvilligt stämd föreföll Jonas Niklas Stenhoff i Lyngby, Göddelöv och Genarp: "När tid och tillfälle det medgifwer, skall jag sända något om allmogens seder m. m. i mina socknar". Mest intresse tilldrar sig det yttrande, som avgavs av Prosten Swanander i Hyby: "Beträffande den begiärta upplysningen om allmogens seder, kläder etc. lærer det ej wara tillständigt at säja, det man ingenting härom har sig bekant. Allmogen skall ju både hafwa kläder och seder, så wida det ej är nakna barbarer, och wi lära wara skyldige att härutinnan gifwa upplysning, då det genom M. V. Consist. blifwit begiärtdt. För den lagom höfliga complimenten herr pastor Lundius anført, at en NB. bondeson kunde aflämna denna underrättelse, är jag honom obligerad. Det är förmodeligen mig ämnadt såsom den enda af denna extraction i häradet. Ehuru jag ej wäntat denna anmärkning i ett publiqt circulaire-bref, blygs jag dock lika så litet för min härkomst, som om jag kunnat räkna 16 präste-ahnor från Barkåkra eller Kyrkoheddinge. Äfwen så litet begriper jag, hwarföre icke en annan pastor rätt så wäl kunde gifwa upplysning om sin församling som en bondeson för både sin och de andras. At lyda mina förmän och wisa, det jag ej håller denna beskrifning för ett wanhedrande arbete skall jag, så snart jag hinner, inskicka min berättelse. Emedlertid utan at wara rörd öfwer en utlåtelse, som kan hända ej i så ond mening, som orden synas wara bitande, influtit, anhåller jag, at hädanefter för anständig- och höflighets skuld inga sådana påskrifter tecknas i circulairen, som kunna störa gransämjan häradsbröderna emellan". Kyrkoherden i Svedala Samuel Billing skrev: "Til at gifwa herr kungl. pagehofmästaren fullkoml. upplysning, huru allmogens seder, skrock och klädsel här warit, lærer wara swårt få weta

stark kropp, en måttelig munterhet, goda umgängesgåfwor, wördnad för et nådigt herrskap och andra högre personer, en obrottslig trohet och upriktighet mot sina medbröder, wänlighet, sagtmodighet och foglighet mot de ringare, gjorde honom angenäm i alla sällskap, dem han aldrig otidigt undwek, men ej eller för ofta sökte . . . Warsam, men aldrig snål hushållare ägde han wälsignelse i sit hus, någon förmögenhet, men ingen hämnkräifjande penning, mycken tillgifwenhet och ordning bland sit husfolk och sina församlingar . . . Begåfwad med et sällsynt minne och god urskillningsgåfwa kjände han noga ståndets både skyldigheter och rättigheter, hwarföre han ock af de handlingar, som röra prästeståndet, gjort en samling, som jemte andra handskrifter hedra des nästan makalösa arbetsamhet. Korteligen: god menniskja, medborgare, christen, präst och probst lefde han med heder och dog med frimodighet. Des åminnelse är och blifwer i wälsignelse".

af dem som nu lefwa. Hälst folcket i allmänhet kläda sig sedigt, lagt bort för lång tid tillbaka alt skrock samt merendels alla trolofningar, wigsler och barnsöl i största tysthet förrätta“. Och slutligen Johan Strutz i Skabersjö och Törringe: “För fattigdom och annat mera äro alla så kallade gillen i mina församlingar aflagde, wid hwilka i synnerhet allmogens särskilte seder och äfwen skrock, om några sådana nu skulle wara qwar och förtjena almänhetens kundskap, sig mäst yttra. Skulle jag finna något särdeles, skall jag det framdeles aflämna“.

Det var alltså icke mycket prosten fick ur sina ämbetsbröder. Han har då själv gripit till pennan, vilket framgår av ett nytt cirkulärbrev d. 17 juli 1775: “*Till pagehofmästaren Westerdahls historia har jag något fattat i concept*, som medföljer, hwilket skal mycket wid renskrifningen ändras. Hrr. bröderna behaga af de älsta, som äro uti församlingarna födda, göra sig underrättade om forna tiders skick uti et och annat samt hwad rudera, som finnas på byemarkerna, af ättebackar m. m., ty tär på syfftar kungl. förordningen förnemligast, som Westerdahl sig åberopar“. Även nu voro svaren föga uppmuntrande. Kahl “vet inga ättehögar eller andra minnesmärken vara i hans församlingar“, Lunnius tvivlar, men skall göra sig underrättad, Koldeveij och Kjellman skola tillfråga de älsta och meddela, om de få höra något. Stenhoff skriver: “Herr Probstens beswär med beskrifningen är all heder och tack wärd. Jag skall lägga till, hwad märckwärdigt jag här kan få underrättelse om“. Även Strutz uttrycker sin tacksamhet, men påstår, att i hans församlingar “äro inga à parte seder, bruk eller minneswårdar, om hwilka effter gammal sägen, mindre med historisk wisshet något berättas kan“. Slutligen Swanander: “Jag erkiänner med tacksamhet, at Herr Prosten med sina anmärkningar i den begiärta beskrifningen som i mycket annat lindrat wår möda . . . Har ej gifwit mig tid at genomläsa alt, utan förbehåller mig at få sedan se det hos Herr Prosten och då tillägga, hwad här är märkwärdigt“.

Lönqvist har alltså satt upp ett koncept, och Swanander erbjudit sig att gå genom det hemma hos prosten. Någon skrivelse till domkapitlet med anmälan om beskrivningens insändande finnes emellertid icke; ej heller nämna domkapitlets protokoll något om dess mottagande. Inlagt bland Acta cleri (prästerskapets till domkapitlet insända skrivelser) 1780, men utan något som helst samband med kringliggande papper och utan datering eller underskrift ligger emellertid nu ett manuskript, som utan tvekan kan identifieras med Baraprostens skildring. Manuskriptet, 25 sidor i folio, är skrivet med en driven hand, vars stil är lätt igenkännlig. Det är kyrkoherden Swananders, och man kunde sålunda frestas att antaga, att han också är författaren. Men även Lönqvists hand spåras på ett par ställen. Några korrigeringar och tillagda ord, visserligen blott ett tiotal, äro skrivna med Lönqvists karakteristiska, darriga stil. Det är dessutom att märka, att skildringen avgjort koncentrerar sig kring förhållandena i Lönqvists församlingar, Bara och Mölleberga; den tankegång, som genomgår kap. 1, punkt 6, återfinnes fullständigt i ett brev från Lönqvist, citerat i not 3. Och slutligen kan påpekas ett yttrande av Swanander i ett cirkulärbrev angående ett

annat ärende, då han erbjuder sig att komma och hjälpa prosten med renskrivning. Läger man allt detta vid sidan av de redan framhävda notiserna om att Lönqvist satt upp ett koncept och Swanander erbjudit sig bistå honom, blir förhållandet fullt klart. Den gamle prosten är manuskriptets egentlige författare. Men han har erhållit hjälp dels med renskrivningen, dels med tillfogandet av enstaka nu icke närmare bestämbara uppgifter av sin yngre ämbetsbroder i grannsocknen.

Resultatet av detta samarbete har blivit en skildring av Bara härad och dess inbyggares vardagsliv, seder och bruk vid 1700-talets mitt sådan, att den utan tvekan kan rubriceras som en av de allra bästa och mest upplysande skånska allmogeschildringarna från äldre tid. Den når visserligen icke upp emot Nicolovius' i livfullhet och novellistisk berättarkonst, men den överträffar i andra viktiga avseenden den något för litterärt utformade och av vackra barndomsminnens stämning präglade skildring, Nicolovius efterlämnat. Den är nämligen utan tvivel exaktare och verklighetstrogare i sitt vederhäftiga och sakliga besvarande av de olika punkter, det givna schemat omfattade; den går systematiskt igenom dem alla och blir därigenom allsidigt orienterande, den berör lika väl då aktuella ekonomiska problem, som den ger detaljerade och ytterst viktiga redogörelser för Barabondens arbetsliv, hans mat och dryck, hans gillen och nöjen och kläder och ålderdomliga bruk, bysamhällets sedvanor o. d. Och den skildrar förhållandena på grundval av omedelbar självsyn sådana de just då voro och icke förskjutna i ett förrädiskt minnes perspektiv. Snarare än med Nicolovius' kan den sammanställas med den redbara och upplysande teckning av folklivet på Söderslätt, som ungefär samtidigt nedskrevs av plantören M. Solberg, och vilken för några år sedan publicerades i *Historisk Tidskrift för Skåneland*. Denne lägger huvudvikten vid skildringen av allmogens arbetsliv och genomgår med större grundlighet årets olika arbeten, jordbruket och kreatursskötseln, men förbigår däremot åtskilliga sidor av allmogelivet, som i Baraskildringen ingående beaktats.

Vid utgivandet har manuskriptet bokstavstroget följts; endast interpunktionen har något normaliserats och uppenbara skrivfel rättats.

¹⁾ I den citerade kungörelsen heter det: "Emedan den ifrån långliga tider på landet warande osed att genom så kallad förekulla ordentl. skiutsa tiggaren ifrån en socken och by till en annan förnimmes af allmogen ännu icke wara nedlagd, så blifwer den samma härmedelst aldeles förbuden och den som därmed hädaneffter beträdes, härigenom förklarad skyldig att gienast ärlägga tio dlr smts böter, som tilfalla fattigcassan". Varken själva anordningen eller benämningarna förekölla och fiele ha tidigare varit kända från dessa trakter; Linné, Nicolovius, Solberg o. a. nämna intet därom. Man kan emellertid härmed jämföra dels en notis i Jonas Stolts minnen, där en något liknande inrättning beröres, dels vad Lithberg (*Fataburen* 1913) berättar om gottländska ringklubbor: "För att reglera alla turvis löpande skyldigheter inom socknen såsom snöskottning, skjutsning, underhåll av fattiga o. s. v. användes hos allmogen på Gottland liksom annorstädes s. k. klubbor, avlånga, fyrkantiga eller på annat sätt tillskurna trästycken, på vilka ofta de gårdars namn eller märken voro inskurna, som tillhörde socknen eller det lag inom socknen, som hade respektive skyldigheter. Namnen voro uppställda i den ordning,

efter vilken klubban skulle kringsändas . . . För de fattiga, som gingo på socknen, funnos fattigklubbor, även kallade matklubbor eller matbud, som medfördes av den sockenfattige och berättigade honom till mat och husrum 1—3 dagar på varje ställe“.

²⁾ Willighet el. velighet, (enl. Rietz' Dialektlexikon) gåva för en gjord tjänst, mutor; här snarast ett slags ränta in natura.

³⁾ Tankegången överensstämmer med den, Lönqvist ger uttryck åt i ett brev till sina ämbetsbröder i sept. 1775. Med anledning av Kungl. Maj:ts brev av 22 mars angående åtgärder för "landtculturens uphielpande" utgick nämligen ett cirkulär till prästerskapet att ombestyrja sockenstämmor, som skulle utse representanter att samlas till ett möte d. 21 okt. på landskansliet och "uppgifwa de fel och förbättringar, som vid landtbrukets skiötande böra iagttagas". När Lönqvist vidarebefordrade detta till Baraktraktets präster, bifogade han följande: "Jag menar, at ibland annat woro angelägnast, at dikning bör förrättas i alla sidder så mycket giörligt är, til at få watnsiuka åkrar botade, och at alt hwad som är sankt och kallt lägges ut till äng, medan äng är åkers moder och de sida samt kalla åkerändar sällan bära så mycken säd, som swarar mot utsädet och beswäret med deras tilredande. Likaledes att rågwångarna bitida fredas om hösten och kornwångarna om wåren, på det hwarken åker eller äng något må lida af creaturens betande tärstades, och at en hwar kan i tide utså säden, när et hwart slags åkerjord fins tjänligast, äfwen at något medel må brukas till flyghafrans utrotande, som är befunnit wara tienligast, såsom dels at så rätthafra i en åker et par år å rad, dels at när man om wåren tillsått, tå ristar sådana åkrar i trädeswången samt några dagar täreffter harfwar dem, hwilket skadar intet mulbetet, medan sådana åkrar blifwa strax gröna etc. Men det wil intet hielpa, at en detta gör, utan alla måste tåri enige wara å et wist fält åt gången, ty eljest kommer flyghafran ifrå de andra åkrarna; sammaledes wore nyttigt at hwart tredie eller fjerde år förse sig med ren säd ifrå andra orter til utsäde. Pilplanteringen är äfwen nödwändig o. s. w."

⁴⁾ Compensatis expensis, genom att upplupna böter kvittades.

⁵⁾ Det var först på 1680-talet under den energiske biskop Knut Hahns ledning, som försvenskingsarbetet med kraft igångsattes. Han lät trycka svenska abc-böcker och katekeser, en altarbok av samma format som den tidigare använda danska av Peder Palladius och skriver i april 1682: "Nu är jag i verk med att låta trycka svensk psalmbok med de bekantaste psalmer, som komma öfverens med danska melodier, och har en del låtit försvenska, så att när de gamla sjunga danska språket, kunna de unge, som uti böcker lärt hafva, sjunga svenska, och ändteligen när de gamle falla af, är rena svensk då öfverallt".

⁶⁾ Om söltemjölken skriver Nicolovius: "Vid midafton nyttjades ofta en rätt, som jag vill nämna därföre att den troligtvis nyttjas ingenstädes i hela Sverige utom det sydliga Skåne. Den bestod i bröd, som doppades i surnad fårmjolk, hvilken kallades syltmjolk och samlades om sommaren och förvarades i vishuset hela vintern i en tunna. Hvarje väl furneradt hushåll ägde i sin spiskammare en sådan syltemjolkstunna."

⁷⁾ En av Gustaf III:s första åtgärder efter revolutionen 1772 var totalförbudet mot tillverkning och försäljning av svenskt brännvin. Redan i okt. 1775 upphävdes emellertid detta, och brännvinsbränningen övertogs av kronan, varefter ett ännu mera ohejdat supande vidtog.

⁸⁾ De notiser i detta stycke, i vilka författaren meddelar, att så och så gör man *icke* i Bara härad, äro tydligen nedskrivna för att framhäva motsatsen mot förhållandena i det syndigt vidskepliga Wästbo härad. Där lägger bonden fram sina pengar, för att julljusen skall skina på dem och förmera dem, kläderna hängas fram för att bestrålas av ljusen och därigenom under kommande året skyddas för mal, från julottan kör man i kapp till hemmen, då den som kommer först kan lita på god årslycka o. s. v. Det är dock knappast skäl att helt förlita sig på prostens påstående, att alla dylika bruk skulle vara avlagda. Dels är det med prästerskapets just då särskilt rigorösa fördömande av vidskepelsen icke troligt, att bonden för sin präst vidkändes sina svagheter i den vägen, dels ville prästerna givetvis själva gärna föregiva, att genom deras nit dylika oseder utrotats.

⁹⁾ Staffans skede, Staffans kappritt (av skede = vägstycke, kapplöpningssträcka).

¹⁰⁾ Jfr. Sydow, God afton om I hemma är! (1917), där bruket att bära maj i by ingående behandlats.

¹¹⁾ En förträfflig skildring av ett dylikt åldermansgille finnes i Åkerman, Försök till beskrifning öfwer Hellestads pastorat (1828).

¹²⁾ Maj här dial. ungt löv, lövkvistar.

¹³⁾ Det är tvivelaktigt vilka blommor som avses. Såväl duvostol som blåkorn äro gamla skånska benämningar på blåklint (*Centaurea cyanus*), och intetdera namnet har brukat användas om någon annan blomma.

¹⁴⁾ Flygal, flöjel.

¹⁵⁾ Ajustice, klädsel. Jfr. den gamla leken "fruns ajustice".

¹⁶⁾ Lönqvist har haft intima förbindelser med ön Hven. Enligt likpredikan flyttade hans fader på gamla dagar dit, och i ett av de hem, där han konditionerade, kyrkoherde Espmans, var frun i huset dotter av kyrkoherden Nils Munck i S:t Ibb.

¹⁷⁾ Antecessor, företrädare.

¹⁸⁾ Causa prægnaunt, ung. intressanta omständigheter.

¹⁹⁾ Från Wästbo härad anmärkes, att under dymmelveckan (veckan före påsk, antagligen så benämnd emedan man under "den stilla veckan" använde träkläppar, dymlar, i kyrkklockorna) tilläts ingen linnetvätt, och framför allt fick ingen gärning göras, "som går omkring", såsom spinna, köra med vagn o. s. v., detta emedan allt, som svängde runt omkring, ansågs öka Frälsarens lidanden. Även Eva Wigström har från Rönnebergs härad på 1840-talet antecknat liknande föreställningar.

²⁰⁾ Gasse, enl. Linnés Skånska resa, *Bromus secalinus*; skäller, enl. samme förf. *Melampyrum arvense*, snarare torde här åsyftas *Rhinanthus*, som också dialektiskt benämnas skäller, av Linné skaller.

²¹⁾ Dragsjuka, enl. Sv. akad. ordbok, "sjukdom, som bl. a. yttrar sig genom konvulsioner; användes särskilt om genom förtäring av mjöldryga framkallad förgiftning samt om epidemisk hjärnhinneinflammation".

²²⁾ Enl. Rietz onda bettet = bulnad invid fingerbenet förorsakad av tagelmasken, *Gordius aquaticus*.

²³⁾ Jfr. härom liksom om övriga i sammanhanget nämnda djursjukdomar och deras botande Abildgaard, Häst- och boskapsläkaren öfwersat af Florman (1792). "Den rätta kringjukan eller swindeln förorsakas af en blåsa, som sitter mellan hufvudskålen och hjernan och är full af watten. Denna blåsa är en mask, som kallas blåsmasken". Jfr även P. Heurgren, Djurskrock (1920).

²⁴⁾ Souverain, ofelbar.

²⁵⁾ Linné har i sin Skånska resa (sid. 182 ff.) en lång utredning om stäkran och stäkresjukan. Han hade tidigare trott stäkran vara identisk med *Alisma plantago*, men nu funnit den vara *Oenanthe phellandrium*, och att sjukdomen förorsakades icke av växten själv utan av en i densamma förekommande insekt av släktet *Curculio*.

²⁶⁾ Borttagen, förlamad.

²⁷⁾ Christian Fredrik Herbst (f. 1721, d. 1767), stadsfysikus i Malmö.

²⁸⁾ Hepar antimonii, ett i äldre svenska farmakopéer, men icke numera förekommande antimonpreparat. Även Abildgaard ordinerar vid kvarka "två gånger om veckan 1 lod finstöt spitsglaslefwär (hepar antimonii) blandat med litet kli".

²⁹⁾ Karpus, mössa med på sidorna uppfästade klaffar, som kunna fällas ned vid fult väder (Dalin).

³⁰⁾ Slessing, schlesiskt lärft.

³¹⁾ Florband, göras af det finaste silket (Synnerberg, Swenskt waru-lexicon).

³²⁾ Antagligen couleur de loup, någon grå färg.

³³⁾ Schirduk, ett slags fint och glest vävt lärft, som erhöles från Nederländerna (Synnerberg).

³⁴⁾ Bland tidens många sidentyger nämner Synnerberg t. ex. ras de Cypre, ett slags fint, svart siden; ras de Sicilie torde vara något liknande.

³⁵⁾ Paduband eller floretband, ett slags halvsidenband gjorda av silkevarp och floretinslag (Synnerberg).

³⁶⁾ Om denna alltjämt synliga och under samma namn bekanta stenkammargrav berättar redan 1729 kyrkoherden Gottfrid Hyphoff d. y.: "Wid Mölleberga ligger en temmel. stor steen på några mindre uphöjd, som kallas Kycklingehönan, hwarinunder förmehnes någon rese el. kiämpe wara begrafwen. Uti min upväxt hände sig, att twänne bönder uti Mölleberga, fader och sohn, hwaraf den senare ännu lefwer, togo sig före att grafwa under samma steen, utan twifvel i mehning att der finna någon skatt. Hunno äntel. så vida, at de råkade på en flaat bred steen som en liksteen, men då de sökte efter kanten deraf, siuknade gubben helt hastigt och dödde några dagar derefter; sedan gräfde sonen håhlet el. gropen igien utan at vidare sökia",

³⁷⁾ Den här relaterade sägnen är ett karakteristiskt exempel på huru en sägen på grund av missförstånd och en förvillande namnlikhet kommit att knytas till en trakt, där den icke alls hör hemma. I Peder Syvs visbok 1695 återges en folkvisa, vilken "skal være komponeret i Anledning af en Historie, hvilken endnu i Højby ved gamle Folks Tradition konserveres, og hvor endnu den Høj vises, paa hvilken de i syv Aar forrettede deres Gudstjeneste, medens Kirken var i Pavens Ban". Visan, känd under namnet "Herr Ebbes Dötte", berättar om jungfrurnas trolovning, hur de skändades av fästmännen och dräpte dem i kyrkans altare, varefter Højby kyrka bannlystes och menigheten byggde ett kapell på Ellene-bierg, som i 7 år användes, tills påven löste kyrkan från bannet. Men denna visa hör hemma i Højby socken i Ods härad på Själland; den har av någon, som läst den hos Peder Syv, missförståtts såsom gällande Højby (Hyby) i Bara härad och sedan blivit spridd och gällt som äkta lokaltradition. Uppgiften om den överkalkade målningen i kyrkan återfinnes även i Syvs kommentarer till visan från Själland; intet är bekant om några kalkmålningar i Hyby gamla kyrka.

³⁸⁾ Från Vismarlöf äro sedan gammalt kända tvenne runstenar. Den ena är den välbekanta intressanta och svårtydda stenen med hjortbilden framför Vismarlövs skola (ingående beskrivning och tolkning i Wimmer, Danske Runeindskrifter, 3, s. 147). Men det är egendomligt nog icke denna, som här kan avses, utan den s. k. Hybystenen nr 2, som o. 1730 uppgrävdes och inlades i en gårdsgård och där 1758 avtecknades av Wessman (se härom Tuneld, Förlorade skånska runstenar i Hist. tidskr. för Skåneland 3, s. 265). *Denna sten är numera försvunnen*; den omnämnes senast i Swananders dissertation De territorio Bara (1797). Varje upplysning, som kan leda till stenens återfinnande, mottages med tacksamhet av utgivaren.



